

מז.ימ. ולא תקח שוחד כי השוחד יעור עיני חכמים וכו'.

ובפרשת משפטים (כג, ח) כתיב "כי השוחד יעור פקחים". יש לבאר כי הדיין צריך להיות משכיל בבי דברים, א) לידע היטב איך הוא הדין של כל דבר, ב) להיות פיקח בעניני העולם ותחבולותיו. שלפעמים אף שהדין הוא כך, אך מי שהוא פיקח בעניני העולם להבין הערמומיות, יודע ומרגיש שהדבר אי אפשר להיות כמו שזה טוען. והוא על דרך מאמר חז"ל "מנין לדיין שיודע בדין שהוא מרומה, שלא יאמר הואיל והעדים מעידים אחתכנו, ויהא קולר תלוי בצואר העדים וכו'" (שבועות ל, ב). והנה בכל מקום דכתיב "חכמים" היינו בתורה, ו"פקחים" היינו במילי דעלמא. והדיין הלוקח שוחד, השוחד יעור עיני שכלו בין בחכמות התורה בין במילי דעלמא, ולא ידע הדין.

זהו שאמרו חז"ל במס' סנהדרין (ז, ב) "מאי דכתיב וכו' דינו לבוקר משפט וכו' אם ברור לך הדבר כבוקר אמרהו וכו'. ר' חייא בר אבא אמר רבי יונתן מהכא, אמור לחכמה אחותי את, אם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה לך, אמרהו, ואם לאו, אל תאמרהו". ויש להבין מה הוסיף ר' יונתן שלא נכלל כבר במאמר הראשון.

אלא "כבוקר", הוא כנגד שהדיין צריך להיות פיקח במילי דעלמא, כענין הבוקר שהוא ענין פשוט בישובו של עולם, ו"כאחותך" זהו כנגד החיוב לידע הדין של כל דבר, כאחותו, אשר מבואר איסורה בתורה. לכן בפרשת משפטים כתב "יעור פקחים", כנגד חכמתו בעניני דעלמא, וכאן "עיני חכמים", כנגד ידיעת הדין להלכה למעשה, כי בשני המעלות גם יחד השוחד מעור עיניהם.

(2) חזקיהו הלואה ה

(כא,ד) והורדו זקני העיר ההוא את העגלה אל נחל איתן וגו' וערפו שם את העגלה בנחל. ואמרו חז"ל (כריתות כה). ירידתה לנחל איתן אוסרתה בהנאה (וכן פסק הרמב"ם פ"י מהלי רוצח הי"ו). והנה בסנהדרין מז: איתמר האורג בגד למת (לאחר שמת) אביי אמר אסור רבא אמר מותר, אביי אמר אסור הזמנה [שהזמינו לכך ונקרא שם המת עליו] מילתא היא [כאילו כרכו בו] ורבא אמר מותר הזמנה לאו מילתא היא, מאי טעמא דאביי גמר שם [במרים כתיב (חוקת כ,א) "ותמת שם מרים ותקבר שם" שם מעגלה ערופה מה עגלה ערופה בהזמנה מיתסרא [דקיי"ל ירידתה לנחל איתן היא אוסרתה] האי נמי בהזמנה מיתסרא. ושם מת.

חיים הנצחיים של עוה"ב (עיי תוס' ראש השנה יז. ד"ה ועליהם), אבל אי בילקוט בארצות החיים היינו מקום שווקים, וצריך ביאור. ולפי הנ"ל יתכן שכל הכובש את יצרו בשווקים וברחובות הרי הוא נעשה באותו מעמד "בן עוה"ב" וכבר מתהלך בארצות החיים בעוה"ז בהיותו בשוק ונושא ונותן בסחורה עם הבריות, ושניהם עולים בקנה אחד. ועיי תענית כב. ר' ברוקא הוזאה הוה שכיח בשוקא דבי לפט הוה שכיח אליהו גביה א"ל איכא בהאי שוקא בר עלמא דאתי וכו', ששאלתו לאליהו היתה דווקא בהשוק ששם צריכים כבישת היצר וגם שהשוק הוא מקום הנסיון של משא ומתן באמונה וזהירות משקר ואונאה, ושם שייד לומר שהוא "בן עוה"ב".

מהשקר והתרמית יחשב ל"בן עוה"ב" הנקרא עולם האמת; והמשמח אחרים ענין עולם הבא, שהשמחה במעונו; והמענג את השבת מעין עולם שכולו שבת; ובאופן זה כל המקיים את ה"התקן עצמך" על אף שהוא עדיין בעולם הזה הוא נמנה כבר על בני היכלא דלעילא. וזהו "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא" (סנהדרין צ.). אשר לכאורה היה צריך לומר "בעולם" הבא, אלא שרצונם לומר שגם בעולם הזה יש לו ההתחלה של עולם הבא.

וכן יבואר הקרא (תהילים קטז, ט) "אתהלך לפני ה' בארצות החיים", המורה בפשטות על

ואחר כל הדברים האלה נצמח מכל זה מוסר השכל המלמדנו להועיל לדעת הדרך נלך בה במה שאמרו חז"ל (אבות פ"ד) העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין, הרי שיש צווי "התקן עצמך בפרוזדור" להיות בן עולם הבא ובקיימו ה"התקן" כבר מתחיל להחשב בן עולם הבא. ולכן מצינו כמה ענינים שעל ידם נחשב העושה ל"בן עולם הבא" בהאי עלמא, על דרך משל כשכובש יצרו הרי הוא "בן עולם הבא" שבעוה"ב אין היצר הרע שולט; וכן יכונה עולם הבא יום שכולו טוב, ולכן המטיב לאחרים הוא "בן עוה"ב"; וכן בהתרחקותו

דברים פרשת שופטים פרק יז פסוק כ

3

לְבַלְתִּי רוּם-לָבָב מֵאֹחֵי וּלְבַלְתִּי סוּר מִן-הַמָּצוּהָ יָמִין וְשָׂמְאוֹל לְמַעַן יֵאָרֶיךָ יָמִים עַל-מַמְלַכְתּוֹ הוּא וּבְנָיו בְּקִרְבִּי יִשְׂרָאֵל: 0

רש"י דברים פרשת שופטים פרק יז פסוק כ

4

הוא ובניו - מגיד שאם בנו הגון למלכות הוא קודם לכל אדם:

דברים פרשת כי תצא פרק כא פסוק טז

5

וְהָיָה בַּיּוֹם הַנִּחַלְתְּוֹ אֶת-בְּנָיו אֶת אֲשֶׁר-יְהִי לוֹ לֹא יוֹכֵל לְבַכֵּר אֶת-בְּנֵי-הָאֱהוּיָהּ עַל-פָּנָי בֶּן-הַשְּׂנוּאָה הַבְּכֹר:

6

ליישיבה על נ"י דברי הרמב"ן (לפי כי תצא) על הפסוק על פני בן השנואה, שאיסור זה נהג דווקא בחייו של הבכור.

ועוד יש לתרץ דרך בנוגע לפי שנים בירושת נכסים הוא דאיתיה לחך לאו, אבל הבכורה כאן (בבני יעקב) לא היה מעיקרו בנוגע לדיני ממונות, אלא לענין איסורים ומצוות, לענין דגלי מדבר, ומינוי נשיאים (כלי, עניני עררה וגדולה), ולחד תנא - לענין פר העלם דבר של ציבור, והענין הממוני כאן הוא הטפל, והוא תלוי בבכורה לשררה, שלמי שראוי להיות הבכור בגדולה - לו מגיע גם הפי שנים בנכסים, ואפרשת בכורה של גדולה ליתיה ללאו דלא יוכל לבכר. ויש להוסיף עוד בזה ולומר, שאף ענין הפי שנים בנחלת הארץ גופא איננו ענין של ממונות אלא של איסור והיחר², וללא רק כאשר כתבנו מתחילה, שכאן ענין הממונות תלוי הוא גענין האיסור והיתר¹, שחלוקת הארץ צריכה להתקיים באופן שכוח שהגדול והחשוב שבשבטים נוטל פי שנים.

והנה בעלמא, אין כזה חלות שם של "בכור" על הגברא נכמו שמלך מהווה מינוי בגברא, אלא שזכות ממונית היא זו שיש לו לענין ליטול פי שנים. ורק אצל האבות היה בענין הבכורה משום חלות שם של "גדול האחים", ואשר מהאי טעמא היה יעקב הבכור ולא עשו, כי אף שעשו נולד תחילה, מכל מקום דבר ברור הוא שיעקב היה גדול האחים. ואף שלגבי הזכות הממונית של פי שנים אין להאב רשות להחליף ולבכר את בן האהובה וכו', מכל מקום בירושת המלכות הרי חזינן שהיה תלוי בדעתו של דוד לקבוע קודם מותו איזה מבניו יירשנו, וכן הכא שהאב הוא הבעה"ב לקבוע איזה מבניו יקרא בשם הבכור, כלומר, גדול האחים.

שופטים: א) למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל (י"ז), שני דיני ירושה נפרדים יש הנלמדים משתי פרשיות שונות, דדין ירושת נכסים נלמד מפרשת נחלות (שבפי פנחס), וזה הדין רק חל לאחר איתת המוריש. וכאן מפסוק זה למדנו דין ירושה אשררה כגון כהונה דולה, מלכות, גבאות, וכדומה, שבכאן, אף החי יכול להוריש את החי. הראיה היא שכאשר נצטרע עוזיהו המלך, ומלך שנצטרע פקע ממנו דין זלוכה, מלך בנו תחתיו - בחייו. ואף שלמה מלך בעוד דוד אביו בחיים, כן אלעזר נעשה כהן גדול בעוד אהרן אביו עדיין בחיים. ואף שלשון זרמב"ם (פ"א מהלי מלכים ה"ז) היא, שהמלכות ירושה, מכל מקום זביא תיכף ומיד מן הפסוק הזה שבפרשת שופטים להורות שאין דין זה זל ירושה בשררה נובע מפרשת נחלות, אלא דין בפני עצמו הוא.

ועל פי הערה זו היה נראה ליישב את תמיהת הרב האור החיים לפי ויחי) על שהעביר יעקב את הבכורה מראובן (ראשית אונן, יתר שאת יתר עז, פחו כמים אל תותר וגו', ועיי"ש באונקלס ובפרש"י) ונתנה יוסף, והלא יש בזה לאו מיוחד, לא יוכל לבכר וגו'. והעולם רגילים